

हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा विश्वदृष्टि

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय,
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत, नेपाली विषयमा
दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्रका लागि निर्धारित
पाठ्यांश (६०९ र ६१०) को
प्रयोजनका निमित्त
प्रस्तुत

शोधप्रबन्ध

शोधकर्ता

कृष्णराज पुजारा

त्रि. वि. दर्ता न. ९-२-२७८-११९९-२०११

दर्शनाचार्य तह

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०७९

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रका विद्यार्थी श्री कृष्णराज पुजाराले *हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा विश्वदृष्टि* शीर्षकको शोधप्रबन्ध मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँको यो शोधप्रबन्ध सन्तोषजनक भएकाले म यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

.....
सह-प्रा.डा.नारायणप्रसाद गडतौला

(शोधनिर्देशक)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०७९/४/१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली दर्शनाचार्य तहका छात्र श्री कृष्णराज पुजाराले दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रको निर्धारित पाठ्यांश ६०९ र ६१० को आंशिक प्रयोजन परिपूर्तिका लागि तयार पार्नु भएको प्रस्तुत हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा विश्वदृष्टि शीर्षकको शोधप्रबन्धको आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरे

.....

(विभागीय प्रमुख)

२. सह-प्रा.डा. नारायणप्रसाद गडतौला

.....

(शोधनिर्देशक)

३. सह-प्रा.डा. भरतकुमार भट्टराई

.....

(आन्तरिक परीक्षक)

४. प्रा.डा. महादेव अवस्थी

.....

(बाह्यपरीक्षक)

मिति : २०७९/५/२१

कृतज्ञताज्ञापन

हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा विश्वदृष्टि शीर्षकको प्रस्तुत शोधप्रबन्ध मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय, नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत दर्शनाचार्य तह तेस्रो सत्रको सङ्केताङ्क (६०९ र ६१०) को प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सह-प्रा.डा. नारायणप्रसाद गडतौलाको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो अति व्यस्त समयमा पनि प्रस्तुत शोधकार्यका निम्ति प्राज्ञिक सल्लाह, सुझावका साथै सामग्री जुटाउनसमेत मदत गरी प्रेरणा प्रदान गरेर मार्गनिर्देशन गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुमा म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । उहाँको कुशल निर्देशनमा आफूलाई यहाँसम्म ल्याइपुऱ्याउने अवसर प्राप्त गरेकोमा उहाँप्रति म सदैव कृतज्ञ छु । मलाई यो शोधकार्य तयारी गर्दा परेका समस्या समाधान गर्न सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु विभागीय प्रमुख प्रा.डा. कृष्णप्रसाद घिमिरेप्रति म हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधशीर्षकको चयनदेखि शोधप्रबन्ध तयार गर्ने क्रममा मलाई प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा, शोधप्रबन्ध तयार पार्ने क्रममा, अन्तिम समयसम्म सल्लाह, सुझाव तथा प्राज्ञिक परामर्श दिनुहुने गुरु प्रा.डा. महादेव अवस्थी, प्रा.डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् र सह-प्रा. डा. भरतकुमार भट्टराईलगायत विभागका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति प्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शैक्षिक उन्नयनका लागि मलाई सधैं प्रेरित गर्ने बुबा मोहनलाल पुजारा, आमा हौंसीदेवी पुजाराप्रति म आभार प्रकट गर्दछु । दर्शनाचार्य अध्ययनका क्रममा विभिन्न समय र अवस्थामा सहयोग गर्नुहुने मित्रहरूलाई म धन्यवाद भन्छु । दर्शनाचार्य अध्ययन गर्ने कार्य सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयप्रति म कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । अन्त्यमा प्रस्तुत शोधप्रबन्धलाई मूल्याङ्कनका लागि म त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत सञ्चालित दर्शनाचार्य कार्यक्रमको शोधप्रबन्ध मूल्याङ्कन समितिसमक्ष पेस गर्दछु ।

.....
कृष्णराज पुजारा
नेपाली केन्द्रीय विभाग,
दर्शनाचार्य तह, तेस्रो सत्र

शैक्षिक सत्र : २०७९

क्रमाङ्क : २०

त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-२७८-११९९-२०११

मिति : २०७९/०४/०३

विषयसूची
पहिलो परिच्छेद
शोधपरिचय

१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधको उद्देश्य	३
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.५ शोधको औचित्य	१४
१.६ शोधको सीमाङ्कन	१४
१.७ शोधविधि	१५
१.७.१ सामग्री सङ्कलन विधि	१५
१.७.२ विश्लेषण विधि	१५
१.८ शोधप्रबन्धको रूपरेखा	१६

दोस्रो परिच्छेद

हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा सामाजिक संरचना

२.१ विषयपरिचय	१७
२.२ सामाजिक संरचनाको सैद्धान्तिक परिचय	१७
२.२.१ पारिवारिक संरचना	२३
२.२.२ सामुदायिक संरचना	२४
२.२.३ लैङ्गिक संरचना	२५
२.२.४ धार्मिक संरचना	२७
२.३ स्वामीमान्छे उपन्यासमा सामाजिक संरचना	२९
२.३.१ स्वामीमान्छे उपन्यासमा पारिवारिक संरचना	२९
२.३.२ स्वामीमान्छे उपन्यासमा सामुदायिक संरचना	३३
२.३.३ स्वामीमान्छे उपन्यासमा लैङ्गिक संरचना	३७
२.३.४ स्वामीमान्छे उपन्यासमा धार्मिक संरचना	४३
२.४ एक चिहान उपन्यासमा सामाजिक संरचना	४५
२.४.१ एक चिहान उपन्यासमा पारिवारिक संरचना	४६
२.४.२ एक चिहान उपन्यासमा सामुदायिक संरचना	५२

२.४.३ एक चिहान उपन्यासमा लैङ्गिक संरचना	५५
२.४.४ एक चिहान उपन्यासमा धार्मिक संरचना	६२
२.५ निष्कर्ष	६७

तेस्रो परिच्छेद

हृदयचन्द्रसिंह प्रधानका उपन्यासमा वर्गीय विश्वदृष्टि

३.१ विषयपरिचय	६९
३.२ विश्वदृष्टिको सैद्धान्तिक स्वरूप	६९
३.३ वर्गीय विश्वदृष्टिको सैद्धान्तिक अवधारणा	७६
३.३.१ सामन्त वर्गीय विश्वदृष्टि	७९
३.३.२ उत्पीडित वर्गीय विश्वदृष्टि	८०
३.३.३ शासक वर्गीय विश्वदृष्टि	८१
३.३.४ शासित वर्गीय विश्वदृष्टि	८१
३.३.५ उपभोगवादी वर्गीय विश्वदृष्टि	८२
३.४ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा वर्गीय विश्वदृष्टि	८३
३.४.१ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा सामन्त वर्गीय विश्वदृष्टि	८३
३.४.२ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा उत्पीडित वर्गीय विश्वदृष्टि	८५
३.४.३ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा शासक वर्गीय विश्वदृष्टि	८७
३.४.४ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा शासित वर्गीय विश्वदृष्टि	९०
३.४.५ स्वास्नीमान्छे उपन्यासमा उपभोगवादी वर्गीय विश्वदृष्टि	९२
३.५ एक चिहान उपन्यासमा वर्गीय विश्वदृष्टि	९५
३.५.१ एक चिहान उपन्यासमा सामन्त वर्गीय विश्वदृष्टि	९६
३.५.२ एक चिहान उपन्यासमा उत्पीडित वर्गीय विश्वदृष्टि	९९
३.५.३ एक चिहान उपन्यासमा उपभोगवादी वर्गीय विश्वदृष्टि	१०२
३.६ निष्कर्ष	१०५

चौथो परिच्छेद

सारांश तथा निष्कर्ष

४.१ सारांश	१०६
४.२ निष्कर्ष	१०९
सन्दर्भ सामग्रीसूची	११५